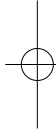
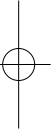
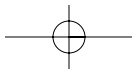
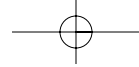


e
scriptures



perifèric
edicions

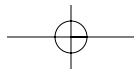
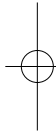
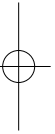




A contratemps Diaris

Feliu Formosa

Introducció de Xulio Ricardo Trigo



Col·lecció dirigida per Xulio Ricardo Trigo

1a edició: febrer, 2005

© Del text, 2005

Feliu Formosa

© D'aquesta edició, 2005

Perifèric Edicions

C. Sèquia de Montcada, 13

46470 Catarroja (València)

Tel. 609 426 131. Fax: 961 270 038

e-mail: periferic@hotmail.com

Disseny col·lecció: El gos pigall, SL

Il·lustració portada: Jesús Lapaz

Correcció lingüística: Adolf Gisbert

Maquetació: José María de Gracia Bonache

Impressió: Romanyà-Valls

ISBN: 84-933851-0-7

Dipòsit Legal: B-6841-2005



Cap part d'aquesta publicació no pot ser reproduïda, emmagatzemada o transmesa, de cap manera ni per cap mitjà, sense l'autorització prèvia i escrita de l'editor, tret de les citacions en revistes, diaris o llibres si se n'esmenta la procedència.

Introducció

Vida i Literatura formen una estranya parella de ball. Com en el tango, totes dues comencen a moure's amb estudiada harmonia, segueixen amb interès els passos i els gestos de l'altra. Semblen companyes inseparables, filles d'un mateix déu. Però aviat, per exemple amb un canvi imprevist de la música, es desfermen les primeres tensions, les negatives, neixen les mirades extremes. Sovint, al final de la peça, d'aquest cos a cos de forces que s'oposen, la Literatura queda penjant en el buit mentre la Vida l'estima i l'amenaça, la desitja i la rebutja alhora. La Vida ignora que la Literatura pot semblar vençuda, exhaurida, perplexa per aquesta demostració de força, i no obstant sempre acabarà refent-se, sempre tornarà a acceptar un nou ball. De tots els gèneres literaris són sens dubte els dietaris i els llibres de viatges –tots dos es complementen– els que més responen a aquesta dialèctica de confrontació. El dietari passa per exposar a la

llum pública fragments d'una vida desitjada, on la ficció ve implícita en les convencions obertes i expansives del llenguatge.

No sempre es pot transcendir l'enorme càrrega a què ens sotmet la realitat. La realitat es vol versemblant, precisa, inamovible. Queda al criteri de cadascú atendre les seves exigències. Però la tradició del gènere ens diu que només aquells diaris que poden mistificar la realitat es queden a viure en el nostre imaginari. Per aquest motiu es fa difícil deslligar els diaris, els llibres de viatges i, fins i tot, les memòries. Els lectors exigeixen –o haurien de fer-ho– literatura. Sovint reben a canvi porcions de realitat mancades d'un procés literari.

La tradició del gènere en la nostra llengua és prou rica en matisos per a il·lustrar aquestes afirmacions. Pla o Gaziol literaturitzen la realitat fins a convertir-la en peces properes a la novel·la o a la narrativa de ficció, Gimferrer la mistifica fins a transformar-la en poesia.

Però si volem endinsar-nos en els diaris de Feliu Formosa hem d'atendre també a altres coordenades estètiques i geogràfiques. No és cap secret que l'autor, poeta, home de teatre i un dels millors traductors catalans vius, és un entusiasta de la literatura en llengua alemanya. Aquesta tradició conforma bona part de la seva obra. També la dietarística.

L'any 1979 veien la llum a l'editorial Laia els primers quaderns dels seus diaris. *El present vulnerable (1973-1979)* aplegava, com poques vegades s'havia donat en català, la quotidianitat de l'autor –fins i tot atenent a detalls molt íntims– amb la seva vida intel·lectual. I el resultat era una atractiva combinació que, des d'una es-

criptura precisa no exempta d'ironia, confirmava aquella idea de l'existència que sempre repetia Borges. Per a l'escriptor argentí, escriure la vida no podia mai donar pas al realisme. La vida no només es construeix a través dels fets quotidians: necessita de la memòria –eterna mentidera–, i el seu exercici ens demostra que també vivim dels somnis, de les lectures, de les ficcions.

El primer volum dels diaris de Formosa dotava de contingut aquesta tesi. I també ens apuntava la dimensió universal de la seva escriptura, que sense oblidar la pròpia tradició, incorpora d'altres que enriqueixen el text. Així és possible trobar en els diaris de l'autor el sentit de la vida d'un Thomas Mann, obsedit amb les més subtils sensacions físiques, però també s'hi poden detectar el sentit ficcional d'un Robert Musil o un cert pessimisme vital propi de Witold Gombrowicz.

Feliu Formosa ens demostra la necessitat del dubte, vital o estètic, com a motor de la literatura. I confirma també que el viatge, entès com a mobilitat física o curiositat intel·lectual, és una de les fonts que més ens aproximem al concepte de creació. Un concepte que ens porta de nou a la memòria total de Borges o a la ironia metafísica de Macedonio Fernández.

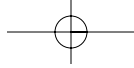
A contratemps, continuació per al lector d'aquells primers quaderns, no queda gaire lluny de les propostes d'El present vulnerable. Tenim l'intel·lectual que vibra davant petites descobertes estètiques o literàries, el traductor rigorós que lluita per desgranar l'ofici, el viatger solitari capaç de qualsevol cosa per situar-se prop de la matèria literària, és a dir, de la matèria que conforma els somnis. Però també hi ha l'ésser humà, l'home que

sap les seves limitacions i s'esforça a esbrinar el camí necessari per a combatre-les.

I és des d'aquestes propostes que assistim a una evolució fonamental. Formosa ha fet un llarg recorregut en aquests vint-i-cinc anys; la seva poesia s'ha anat fent imprescindible i l'escriptor ha adquirit la maduresa necessària per a fer del llenguatge una arma poderosa, capaç de fer-nos sentir la força que conté el discurs literari, però també decidit a transmetre'ns la seva eterna relativitat. Com deia Musil, "en aquest combat *jo* mantinc una actitud curiosa", perquè si bé la literatura no es pot considerar una guia espiritual en el sentit ample del terme, tampoc no podem negar que és una guia possible. En un món sense valors, potser seria bo córrer el risc de prendre com a bandera un valor relatiu, el literari, capaç de donar una mica de complexitat a la planúria creixent del món contemporani.

És amb aquest esperit que la col·lecció "Escriptures" ofereix als seus lectors *A contratemps*, segon volum d'una tasca que mai no s'hauria d'haver interromput editorialment. Els diaris de Feliu Formosa quedaran, sens dubte, com un dels instants més destacats del gènere. Només ens resta, doncs, capbussar-nos en les seves enormes possibilitats de gaudi.

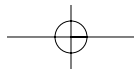
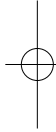
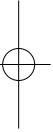
Xulio Ricardo Trigo



I

Les coses eren boniques; la vida no gaire.

MERCÈ RODOREDA



1995

Recordo un actor que va morir a Barcelona fa deu o dotze anys, en la més absoluta misèria. Els companys de professió van fer una col·lecta per pagar-li l'enterrament. Es deia Carlos Ibarzábal. El recordo com un intèrpret de gran personalitat, probablement indisciplinat i bohemí. La primera vegada que el vaig veure, jo tenia uns vint anys. Va ser al teatre Grec, en una representació d'*Èdip rei* en castellà. Ibarzábal feia el cor. No es movia de la zona de l'orquestra: era molt corpulent, duia una gran barba i tenia una veu d'una considerable potència (després vaig descobrir totes les possibilitats d'aquella veu en un altre espectacle). Parlo d'una de les primeres experiències teatrals de la meua vida. Tant el cor interpretat per Ibarzábal com l'*Èdip* de l'actor Lluís Tarrau, amb qui després vaig tenir el plaer de col·laborar en una representació de l'espruana *Ronda de mort a Sinera*, em van causar una enorme i definitiva impressió.

Uns anys més tard, el vaig tornar a veure en un teatret dels que aleshores s'anomenaven "de butxaca", el Teatre Guimerà, al carrer del Pi (avui hi ha un restaurant oriental). Ibarzábal hi feia el protagonista d'una farsa

social aleshores molt en voga: *El tintero*, de Carlos Muñoz. No recordo gaire de què anava, però sí que –com en altres peces de l'època– s'hi feia una al·legoria del poder absolut, de la dictadura. Ibarzábal feia el paper del tirà amb una gràcia i uns recursos tècnics insòlits. Tot i la distància temporal, recordo la seva riquesa de registres vocals. Era un dictador cruel i subtil que utilitzava preferentment els tons suaus i sibil·lins. Resultava d'una comicitat a tota prova i la utilització dels ritmes, de les pauses, feien de la interpretació d'Ibarzábal una de les més brechtianes que he vist mai, amb aquell distanciament que jo considero inherent al teatre farsesc. Val a dir que aquell esdeveniment escènic no va transcendir gaire dins el món teatral i cultural de la Barcelona de l'època. El Teatre Guimerà era aleshores en mans d'un actor i director madrileny, Fernando Cobos, que va fer una efímera estada a Barcelona intentant divulgar una activitat teatral continuada amb el nom de *Teatro para todos* (TPT), a base de preus baixos, abonaments i representacions de les que avui en diríem “de petit format”. Econòmicament no se'n va sortir. L'empresa va anar llanguint d'una manera miserable i patètica, tot i la tosuderia i l'entusiasme de Cobos, que finalment va acabar llançant la tovallola.

La tercera vegada que vaig veure Ibarzábal va ser en un dels espectacles de la campanya del “Grec 76”: *Bodas que fueron famosas del Pingajo i la Fandanga*, de J.M. Rodríguez Méndez. Recordo que Ibarzábal hi sortia, però era una obra de gran repartiment i la seva interpretació se m'ha esborrat completament de la memòria.

Després, quan l'anomenada “Assemblea de Treballadors

de l'Espectacle" es va fer càrrec del Saló Diana, al carrer Sant Pau, en plena Ciutat Vella, vaig veure Ibarzábal un parell de vegades, assegut en un racó de la sòrdida oficina del teatre, que també funcionava en unes condicions econòmiques precàries. Per començar, tot el local hauria necessitat una reforma a fons; entre altres coses, posar-hi calefacció. Els seus gestors, amb el director Mario Gas al davant, jugaven una mica, em sembla, amb aquests condicionaments, amb aquesta "pobresa", des de les seves posicions declaradament anarquistes. El cas és que dins l'oficina fosca i plena de núvols de marihuana i haixix, en un racó s'hi podia veure la figura d'Ibarzábal, al caliu de l'ambient d'un teatre, que era el seu ambient. No recordo haver-hi parlat mai. Era com un moble. No va trigar gaire a morir.

I és curiós que, a partir d'aquelles últimes imatges de l'actor, i retrocedint en la memòria fins a aquell esplèndid Corifeu de l'*Èdip*, veig en Carlos Ibarzábal la imatge d'un altre gran actor que me'l recorda tant pel físic com per la interpretació: Charles Laughton.

Quin gran *Galileu* hauria fet Carlos Ibarzábal!

* * *

De Torí, en tinc una imatge fugissera, però intensíssima. Hi vaig estar només un dia, en ple estiu de 1983. Hi vaig anar en tren des de Milà. Per a mi era una ciutat certament mítica, gràcies a dos dels seus habitants més cèlebres: Antonio Gramsci i Cesare Pavese. Feia poc que havia llegit un llibre de records sobre Gramsci, amb textos d'amics i coneguts seus (entre ells Sandro Pertini, Luigi

Longo, Ignazio Silone i altres), i en molts dels textos apareixia la ciutat de Torí, els carrers per on Gramsci es passejava amb els seus companys i companyes, els locals dels diaris on va treballar o que va dirigir, etc. Quant a Cesare Pavese, és ben sabut que Torí i els seus voltants protagonitzen la major part dels seus relats.

Des de l'estació del tren, Anna, la meva dona, i jo ens vam encaminar cap al centre, que no era lluny. Pels carrers no hi havia ni una ànima. Devien ser entre les tres i les quatre de la tarda. El paisatge urbà era com de pintura metafísica, com un Carrà o un De Chirico: els llargs carrers amb porxos a banda i banda, i la gran plaça allargassada, amb dues esglésies bessones a cantonada i cantonada. Queia un sol fort. D'aquella plaça, vam tornar enrere i, després de refer un tros de camí, vam topar amb la llibreria Einaudi. A l'aparador hi havia una edició italiana dels poemes de Trakl (Ed. Garzanti). Vam entrar al local, que era estret i fondo, acollidor. Vaig comprar l'edició de Trakl, un llibre de Rilke per a Joan Vinyoli i una edició de butxaca d'*Il Gattopardo* de Lampedusa. Hi vam estar força estona i quan vam sortir (potser ja eren les cinc de la tarda) la ciutat havia sofert una transformació que ens va semblar prodigiosa. Era plena de gent. D'on havien sortit en tan poc temps?

A part dels carrers porticats, que són molts, a Torí hi ha també uns carrers molt llargs, de voreres bastant estretes, més impersonals, però també agradables. Vam passejar per un d'ells i vam passar una estona en un petit bar que era molt semblant a qualsevol bar dels que tenim prop de casa. M'agrada aquest sentir-se a casa

sabent que et trobes, per exemple, a Torí, és a dir: descobrir o recuperar una mena de quotidianitat tranquil·la enmig de la curiositat desficiosa o certament estimulante que et desvetlla el viatge. Després, tornàvem al carrer gran, el de les dues esglésies, i el recorriem fins arribar a una àmplia avinguda que el tallava perpendicularment i que tenia ja un aire una mica suburbial. En vam recórrer un tros en direcció al Po i vam passar una estona llarga i agradable vora el riu, en un ample passeig amb arbres. A l'altra banda del riu, l'espectacle de les *colline*, els turons pavesians, plens de verdor que mig oculta els edificis de tot tipus. Torí ens donava una sensació de benestar. Ens hi hauríem quedat i, en tot cas, naixia dintre nostre la intenció de tornar-hi amb més temps. Ens estranyava aquella sensació, perquè mai cap dels nostres amics que havien estat a Itàlia parlava de Torí com d'una ciutat digna d'interès. La gent et parla de Florència, Venècia, Pàdua, Verona, Pisa, Ferrara, Perugia, etc. (per quedar-nos al nord d'Itàlia), i fins i tot de Milà. I efectivament, després del viatge, a molts els va sorprendre la nostra fascinació per Torí.

Però continuant amb la nostra passejada, vam arribar a una enorme plaça oberta al Po. És una de les places més grans que he vist. Era una barreja de rusticitat provincial i d'elegància en els edificis que la circumdaven, un lloc esplèndid.

Ara m'adono que aquest vague i lleu record de Torí m'ha estat provocat pel fet que estic llegint un llibre escrit per un torinès d'adopció: Italo Calvino, que era de San Remo, però que va estudiar i va viure a Torí uns quants anys. Va treballar a l'Editorial Einaudi i parla de

Pavese com d'un dels seus mentors principals. Diu, per exemple: "Fa unes setmanes van venir a Torí uns amics de Roma a rodar un documental sobre la ciutat de Pavese. Jo els duia a veure els llocs on anàvem junts: el Po, les hosteries, els turons. Sí, en deu anys moltes coses han canviat, més del que em pensava. Existeix ja una "època de Pavese" amb un rostre ben definit, aquest vintenni entre 1930-1950, que només ara se'ns presenta amb una fisonomia unitària, a cavall de la guerra, en l'aspecte dels carrers, en el disseny dels objectes, en els rostres de les dones, en els costums, així com en el clima psicològic i ideal."

Aquest text és del 1960. Nosaltres visitàvem Torí el 1983. No podíem saber si havia canviat i en què. Recordo que vaig tornar a veure Heidelberg uns 25 anys després d'haver-hi viscut un any i mig, i la vaig trobar radicalment canviada: zones per a vianants, comerços de multinacionals, zones obertes entre edificis singulars que m'impedien reconèixer, per exemple, l'antiga Bismarckplatz.

Tornant a la nostra visita torinesa, la vam acabar a la plaça de les dues esglésies bessones, on vam seure a prendre un capuccino sota els porxos, vora un quiosc de diaris veient passar la munió de gent que tot ho omplia.

Ja a Barcelona, amb Joan Vinyoli, vam parlar de Torí i em va sorprendre comprovar que també l'havia fascinat. Em va explicar com, al passeig vora el Po, havia tingut una estranya aventura amb una dona.

D'aquella visita a Torí ja fa onze anys, i ara que Italo Calvino m'hi ha apropiat de nou, se'm revifem les ganes

de tornar-hi sabent més els llocs que vull veure: no cap monument per als turistes, sinó aquest o aquell carrer, aquest o aquell racó on es van passejar Gramsci, Pavese o Calvino.

* * *

Tres facetes de Gabriel Ferrater. La de poeta, de la qual no parlaré; la d'escriptor, en la qual m'agradaria entrar una mica arran de la publicació del llibre *Escritores en tres lenguas*, i la de persona, que per a mi és tan important com les altres, bé que únicament en relació amb l'experiència i el record que en conservo. Com a escriptor, considero que des de 1975 (*La poesia de Carles Riba*) fins al text recent sobre autors de llengua alemanya, francesa i anglesa, Ferrater ha estat una constant revelació. Tant si toca el tema de la literatura (*Sobre literatura*, 1979) com el de la lingüística (*Sobre el llenguatge*, 1981) com el de la pintura (*Sobre pintura*, 1981), en els seus textos hi ha sempre una intel·ligència excepcional i alguna aportació definitiva sobre cada tema. El llibre *Escritores en tres lenguas* n'és una mostra més, no menys excepcional que les anteriors. Per a mi, aquest segon Ferrater és tant o més important que el poeta, del qual –segons el moment en què el llegeixo– m'he sentit molt a prop o una mica lluny. Potser fóra el moment de rellegir-lo després d'aquest *Escritores en tres lenguas*, que he devorat amb veritable fruïció.

El llibre consta de cinquanta-vuit articles que Ferrater va redactar per a una enciclopèdia literària que mai no va veure la llum. No sembla haver-hi cap sistematitza-

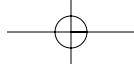
ció prèvia del material. Ferrater segueix els paràmetres habituals de tota enciclopèdia: dades biogràfiques, enumeració i comentari d'obres, etc., és a dir, un marc convencional i una redacció que té un aire evident de provisionalitat, amb algunes descurances pintoresques quant a l'estil, pròpies d'una mena d'esborranys destinats potser a una revisió final més acurada.

I en canvi, cap d'aquests textos tan d'encàrrec no deixa mai de posseir alguna cosa de profundament original, que ens situa cada escriptor tractat sota l'òptica d'aquest Ferrater excepcionalment penetrant. És evident que, de *tots* els escriptors estudiats, Ferrater no podia haver llegit *totes* les obres que en cita, i això no obstant, dóna sempre la impressió d'haver-ho fet: des de Proust a Trakl, des de Chaucer a Bertrand Russell, des de Racine a Henry James, passant per poetes anglesos del romanticisme els noms dels quals m'eren desconeguts. Puc dir, per exemple, que m'ha descobert aspectes de Proust que mai he vist estudiats ni analitzats tan a fons com ho fa ell. Té la virtut de situar perfectament cada autor dins el seu context cultural i literari amb una claredat, una precisió i una contundència exemplars. Hi veig el Ferrater sempre immers en un món de coneixements, d'informació i de bel·ligerància cultural amb una convicció i una potència intel·lectual que poquíssima gent ha posseït entre nosaltres i que fins i tot han fet d'ell un intel·lectual poc comprès o una mica oblidat pel simple fet que volava massa alt. Per això el fet de recuperar aquests materials, que potser ni ell mateix considerava d'un interès primordial, és tan important, perquè ens acosten a una ment sempre en acció i sempre fora del

rutinari, del tòpic, del conformisme, de l'habitual. I és això el que em condueix a la tercera faceta, al Ferrater com a persona amb la qual vaig poder tenir alguns contactes, pocs però suficients per saber com era. I aquest ésser humà que fou Gabriel Ferrater em sembla tan considerable com el poeta i l'escriptor. Per què separo la persona d'uns resultats literaris que el defineixen i que són l'únic que realment ens queda d'ell? Perquè les escasses converses que hi vaig poder tenir posseeixen aquest caràcter únic i incomparable que tenen els seus textos; perquè Ferrater persona no amagava ni deixava a un costat el Ferrater escriptor. La persona i l'escriptor coincidien, cosa que no passa amb tothom, encara que pugui semblar estrany.

La primera vegada que el vaig veure va ser a l'Hotel Ritz de Barcelona, en un sopar dels Premis Literaris de Santa Llúcia. Ferrater es feia notar: era l'únic que anava d'es-mòquing, i quan ja feia un parell d'hores que havia començat la festa, se'm va acostar. Anava bastant begut i vam parlar a peu dret. Van ser pocs moments, però suficients perquè em comentés el meu pròleg a *La mort a Venècia* de Thomas Mann, que havia publicat Edicions Proa. Va dir que el meu text, bastant marcat per certs partits presos marxistes propis del moment que jo vivia aleshores, li havia agradat, però que hi trobava a faltar un aprofundiment sobre l'homosexualitat de fons que l'obra conté.

Em vaig sentir enriquit. I no van ser més que uns pocs minuts i en una situació no gaire favorable, enmig de la gentada i amb la dosi d'alcohol que ell portava a dintre. Vull dir amb això que Ferrater sabia entrar en els temes



que l'interessaven sense preguntar-te com estaves, ni parlar de l'ambient, o del temps, o de qualsevol tema que permetés passar de l'intercanvi de frases intranscendents a la conversa més substancial. En ell, només hi havia lloc per a la substància. Ho vaig comprovar també les poques vegades que me l'havia trobat al tren, entre Sant Cugat, on ell vivia, i Barcelona. No hi havia els moments previs d'“entrar” en conversa, aquells moments en què encara no se sap què dir. Ferrater no necessitava per res aquests moments. Entrava directament en matèria. Recordo un dia que em va explicar la seva experiència de lector editorial amb Rowohl, a Hamburg. No era un personatge agressiu o *épatant*, en el tracte directe. Era una persona d'una delicadesa i una elegància que molts ignoren i que, per a mi, no té gaire a veure amb algunes opinions excessivament dràstiques que figuren en papers destinats en principi a la privacitat (i que consti que no en desaprovo pas la publicació pòstuma). Crec que, en un sentit positiu, Ferrater era un ingenu. Tenia aquella “ingenuïtat” de què parla Brecht, poeta que ell admirava, i que equival a una curiositat, que no té per què amagar-se, respecte a tots els temes que l'apassionaven i sobre els quals parlava directament. Això enriquia, com he dit, els seus interlocutors, i d'això en guardo un record inesborrable.